

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора,
професора кафедри теорії права та конституціоналізму Інституту
права, психології та інноваційної освіти НУ «Львівська політехніка»
Жаровської Ірини Мирославівни на дисертаційне дослідження
Парамонова Назара Вікторовича на тему: «Репродуктивні права в
Україні та сусідніх державах: конституційне дослідження», поданої на
здобуття наукового ступеня доктора філософії
у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»
від 08.02.2024 р.**

Актуальність теми дисертаційної роботи. Проблематика конституційно-правового регулювання репродуктивних правовідносин є виправдано актуальною з багатьох причин, які вимагають детального аналізу та обґрунтованих висновків. По-перше, гарантування репродуктивних прав є показником поваги до прав людини, адже вони становлять невід'ємну складову особистої автономії та гідності. Аналіз конституційно-нормативного забезпечення цих прав дозволяє обґрунтовано визначити ефективність їхньої реалізації та захисту.

По-друге, еволюція суспільних норм і цінностей стосовно репродуктивних прав вимагає постійного аналізу, оновлення та модифікації у конкретних частинах. Обґрунтоване дослідження спрямовується на окреслення тієї межі, наскільки законодавство відповідає сучасним реаліям та потребам суспільства.

По-третє, в рамках міжнародних зобов'язань низка країн зобов'язується дотримуватися міжнародних стандартів у галузі репродуктивних прав. Аналіз відповідності внутрішнього законодавства цим стандартам є ключовим для забезпечення консистентності та гарантування прав громадян.

Нарешті, дослідження репродуктивних прав є ефективним інструментом виявлення та нівелювання потенційних порушень та розробки механізмів їх

захисту. Обґрунтовані рекомендації щодо зміцнення правового захисту можуть покращити ситуацію та забезпечити більш ефективний захист прав людини.

Таким чином, дисертаційне дослідження «Репродуктивні права в Україні та сусідніх державах: конституційне дослідження» є необхідним для аналізу стану справ у цій сфері, ідентифікації проблем та розробки стратегій подальшого розвитку та удосконалення репродуктивного законодавства.

Вище викладене свідчить про актуальність теми дисертаційного дослідження Парамонова Назара Вікторовича, її теоретичну і практичну значущість.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційна робота Назара Вікторовича характеризується обґрунтованістю наукових положень, висновків та рекомендацій щодо вирішення низки теоретичних та практичних питань, пов'язаних з удосконаленням інституту репродуктивних прав та технологій в Україні та зарубіжних державах.

Заслуговує на увагу методологічна основа дисертаційного дослідження, котра складає сукупність загальнонаукових методів (методи діалектики та системного аналізу), а також спеціальні та приватні методи пізнання, у тому числі історичний, порівняльно-правовий, структурно-функціональний, формально-юридичний та інші методи дослідження.

Загальний (діалектичний) метод наукового пізнання дозволив проаналізувати теоретичні погляди та уявлення, присвячені репродуктивним правам людини, поняттю репродуктивного здоров'я (підрозділи 1.1., 1.3., 1.2.) у їхній єдності, взаємозв'язку та розвитку (підрозділи 2.2, 2.4).

Системний метод пізнання дозволив виявити взаємозв'язку конституційного права життя з інститутом репродуктивних прав людини, і навіть встановити їх співвідношення з основами правового статусу особи в розрізі

співвідношення репродуктивного права з правами особи (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2).

Історичний метод пізнання використовувався при виявленні історичних та правових передумов зародження та етапів еволюції міжнародно-правової та внутрішньодержавної концепції репродуктивних прав людини, а також для виявлення перспектив розвитку репродуктивних прав та репродуктивного здоров'я (розділ 1).

Структурно-функціональний метод пізнання використовувався з метою встановлення структури та змісту конституційного права людини на життя, конституційно-правового інституту репродуктивних прав людини, а також знайшов застосування при характеристиці структури та функцій конституційно-правового механізму реалізації репродуктивних прав людини, а також захисту (підрозділи 2.3, 2.4, 3.1, 3.2, 3.3).

Порівняльно-правовий метод дослідження забезпечив зіставлення моделей міжнародно-правового та конституційно-правового регулювання інституту репродуктивних прав людини у національній державі та зарубіжних країнах (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2).

При вивченні конституційно-правових засад інституту репродуктивних прав людини також застосовувався *формально-юридичний метод*, який дав змогу виявити специфіку нормативного закріплення репродуктивних прав людини (підрозділи 2.2, 2.3, 2.4)..

Сильною стороною дисертації є теоретична основа дисертаційного дослідження інституту репродуктивних прав людини та їх забезпечення, яку склали праці вітчизняних вчених-правознавців, у яких вирішувалися питання ефективного забезпечення та реалізації прав людини на життя в контексті репродуктивних прав, а також права, що складають собою сукупність репродуктивних права людини, а саме: О. Р. Дашковської, Т. Длугопольської, М. Р. Заболотної, А. О. Дутко, Є. В. Григоровича, А. П. Головащук, І. П. Дікова, Т.

П. Попович, В. В. Заборовського, Я. В. Лазура, С. Б. Булеци, М. В. Громовчук, Ю. М. Бисаги, Л. М. Дешко, О. В. Рябенка, О. В. Горбенка, Г. О. Слабкого, Р. О. Стефанчука, Н. Тюхтія, П. Холендера, В. І. Чебана, В. І. Чечерського, П. В. Яворського, тощо.

Цінним також є те, що під час проведення конституційного дослідження автор звертався до текстів зарубіжних конституцій та законодавчих актів, а також зарубіжних дослідників у відповідній сфері, а саме: А. Н. Handyside, А. М. Braverman, Lori Andrews, Nelkin Dorothy, Barron H. Lerner, Charlotte Bates, Marge Berer, Bill Chappell, Sonia Correa, Rosalind Petchesky, Daphna Birenbaum-Carmeli, David King, George Devereux, Howard W. Jones, Jerom Lejeune, Jessica Hamzelou, Joanna L. Grossman, Jody Lyneé Madeira, John Robertson.

Вище викладене стало запорукою того, що наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, є повністю обґрунтованими, достатньо аргументованими.

Новизна отриманих результатів дисертаційного дослідження підтверджується апробацією. Основні результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет». Окремі положення, висновки, пропозиції та рекомендації, сформульовані в дисертації, отримали також апробацію на всеукраїнських та міжнародних наукових та науково-практичних конференціях, зокрема: XIII міжнародній науково-практичній конференції *«Закарпатські правові читання. Розвиток правової системи та європейська інтеграція України»* (м. Ужгород, 27-28 травня 2021 р.); I всеукраїнській конференції *«Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення»* (м. Луцьк, 24 квітня 2020 р.); III всеукраїнській конференції *«Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення»* (м. Луцьк, 27-28 квітня 2023 р.).

Структура дисертації Парамонова Н.В. повністю відповідає меті і задачам

дослідження. Оцінюючи зміст дисертаційного дослідження Назара Вікторовича можна стверджувати, що одержані дисертантом наукові результати є обґрунтованими, аргументованими, а їх наукова новизна є достовірною.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження. Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що дисертантом у ході проведеного дослідження:

Вперше:

- запропоновано цілісне наукове уявлення про інституційну природу репродуктивних прав людини, як комплексне обґрунтоване поняття, систему та особливостей змісту репродуктивних прав людини, генетично та функціонально взаємопов'язаних із конституційним правом на життя, що визначає їх поліструктурний устрій, а також їх внутрішню структуру та системний взаємозв'язок з основами правового статусу особи;

- враховуючи міжнародний досвід, аргументовано, що право на життя як конституційно-правова цінність виступає не лише нормативною, а й ціннісно-змістовною основою процесу інституціоналізації репродуктивних прав людини не тільки як правового інституту конституційного права, а й міжнародного, а також належності репродуктивних прав до системи та ієрархії абсолютних конституційних цінностей.

Удосконалено:

- розуміння репродуктивних прав людини, як таких, що володіють, з одного боку, природно-правовою природою, що характеризується ознаками невідчужуваності, невід'ємності, суб'єктивності та вродженості, а з іншого — позитивно-правовою природою, яка передбачає втручання держави у визначення юридичних кордонів репродуктивних прав людини, встановлення видів та меж правового регулювання, нормативних підстав для обмеження, а також правових механізмів їх забезпечення, охорони та захисту;

- правову ідею про те, що з позиції природно-правового та позитивістського підходів репродуктивні права людини є суб'єктивними, вродженими, невід'ємними та невідчужуваними, крім нормативно встановлених державою випадків, прав людини, які реалізуються ними безпосередньо або за допомогою допоміжних репродуктивних технологій, спрямовані на збереження (існування) та продовження життя як самоцінності (для людини) та вищої цінності (для суспільства та держави). Репродуктивні права людини дозволяють володіти, користуватися та розпоряджатися особливими репродуктивними благами біосоціального характеру, зокрема репродуктивною самореалізацією;

- аргументацію того, що репродуктивні права людини, будучи однією з форм реалізації конституційного права людини на життя, впливають на її структуру та зміст як суб'єктивного права. З цих позицій конституційне право на життя містить право на вільний репродуктивний вибір (самореалізація), право вимагати від держави створення умов для забезпечення реалізації репродуктивних прав, право на підтримку та сприяння при зверненні до допоміжних репродуктивних технологій, право на материнство, право на батьківство, право на охорону репродуктивного здоров'я, право на державну та іншу охорону та захист репродуктивних прав.

Набули подальшого розвитку:

- визначення конституційно-правового механізму реалізації репродуктивних прав людини, як функціонуючого відповідно до норм конституційного законодавства, принципів основ правового статусу особистості, прав і свобод людини та громадянина система гарантій, що стимулює соціально корисну поведінку людини, а також забезпечує правомірну діяльність інших суб'єктів по підтримці та наданню сприяння у використанні ним репродуктивних прав, відбитих чи базуються на структурі та змісті конституційного права на життя;

- розуміння репродуктивних прав людини як форми реалізації конституційного права на життя, що по-перше, поширює на них загальні гарантії,

передбачені Конституцією щодо права на життя, і, по-друге, передбачає формування залежно від виду репродуктивних прав людини системи спеціальних гарантій, що диференціюються за галузевою ознакою, які враховують та характеризують особливості механізму їх здійснення, охорони та захисту;

- уявлення про систему репродуктивних прав людини, як таких, що базуються на конституційному праві на життя, і віднесення до них: право вільного репродуктивного вибору та планування сім'ї, право на отримання інформації з питань охорони репродуктивного здоров'я та планування сім'ї, право на отримання медичної допомоги з охорони репродуктивного здоров'я; невтручання у особисте життя, право на конфіденційність при отриманні послуг з охорони репродуктивного здоров'я, право на користування досягненнями допоміжних репродуктивних технологій з метою охорони репродуктивного здоров'я та лікування безпліддя, право на їх державний захист та охорону;

- наукові думки про те, що конституційно-правовий інститут репродуктивних прав людини є основою для формування однойменного міжгалузевого інституту, який характеризується як: а) спеціальний у сфері правового регулювання; б) регулятивного за функціональною роллю; в) матеріального на предмет регулювання; г) охоронного за способами державного захисту.

Оцінка змісту та завершеності дисертації.

У вступі дисертації обґрунтовано актуальність теми, встановлено зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, задачі, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів дослідження.

У Розділі I роботи *«Репродуктивні права: історичний екскурс та перспективи сьогодення»* досліджено еволюцію поняття репродуктивних прав.

Дисертантом встановлено, що репродуктивне здоров'я - це більш широке поняття, яке включає в себе фізичне, психологічне та соціокультурне

благополуччя в сфері репродукції. Це не лише відсутність хвороб та ускладнень, а й можливість людей здійснювати вільний та свідомий вибір стосовно свого репродуктивного життя. Репродуктивне здоров'я підтримується доступом до належної медичної допомоги, інформації та послуг, які дозволяють ефективно планувати сім'ю та забезпечувати безпечний материнський та плідний періоди життя.

Зазначається, що співвідношення між репродуктивним здоров'ям та репродуктивними правами полягає в тому, що репродуктивні права створюють умови для забезпечення репродуктивного здоров'я. Наявність репродуктивних прав дає людям можливість здійснювати інформовані рішення про своє репродуктивне життя та здоров'я. Це включає доступ до консультацій медичних фахівців, інформації про різні методи контрацепції, абортів, планування сім'ї та інших послуг, що сприяють підтримці репродуктивного здоров'я.

Розділ 1 дисертації Назара Вікторовича носить фундаментальний характер.

У Розділі II *«Репродуктивні права в системі конституційних прав і свобод людини і громадянина»* проаналізовано права людини, як фундаментальні норми, які гарантують гідність, свободу та рівність кожної людини незалежно від її походження, статі, раси, релігії, соціального стану та інших характеристик.

Аргументовано, що репродуктивні права є важливою складовою системи прав і свобод людини, оскільки вони безпосередньо стосуються можливості особи вирішувати питання, пов'язані з її репродуктивним життям, сім'єю та здоров'ям. Ці права відіграють ключову роль у забезпеченні гідності, рівності та особистої автономії кожної людини.

Зазначений розділ дисертації має фундаментальний характер, характеризується логікою викладу матеріалу, комплексністю, глибиною наукового аналізу.

У Розділі III дисертаційного дослідження *«Валентність репродуктивних прав та конституційного права на життя»* розглянуто право на життя і момент

його виникнення, актуальні питання реалізації права на життя у різних проявах репродуктивних технологій, а також захист репродуктивних прав та репродуктивного здоров'я, включаючи огляд судової практики.

Розділ 3 характеризується науковою обґрунтованістю, новизною, логікою викладу позицій.

Дисертаційне дослідження завершується обґрунтованими, аргументованими, теоретично і практично цінними фундаментальними висновками, що впливають зі змісту дисертації.

Аналіз дисертаційної роботи свідчить, що дисертант досяг мети дослідження, дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Зауваження щодо дисертаційної роботи. Позитивно оцінюючи здобутки дисертанта, вважаємо за доцільне звернути увагу на такі дискусійні положення поданої дисертації:

1. На стор. 175 дисертаційного дослідження автором зазначається, що: «...право на життя як конституційно-правова цінність виступає не лише нормативною, а й ціннісно-змістовною основою процесу інституціоналізації репродуктивних прав людини як правового інституту конституційного права та міжгалузевої правової інституції права...». Разом з тим, із тексту дисертаційної роботи не вбачаємо обґрунтованої аргументації викладеного положення, зокрема, стосовно того, як саме право на життя стає ціннісно-змістовною основою для процесу інституціоналізації репродуктивних прав людини, відтак, на публічному захисті, за доцільне вбачаємо розкриття дисертантом запропонованої диференціації.

2. В рамках дисертаційного дослідження здобувачем акцентується увага на тому, що: «Розгляд репродуктивних прав людини як форми реалізації конституційного права на життя, по-перше, поширює на них загальні гарантії, передбачені Конституцією щодо права на життя, і, по-друге, передбачає формування залежно від виду репродуктивних прав людини системи спеціальних

гарантій, що диференціюються за галузевою ознакою, які враховують та характеризують особливості механізму їх здійснення, охорони та захисту», разом із тим, в тексті роботи не було проведено окремого дослідження спеціальних гарантій репродуктивних прав людини, що створює недостатню обґрунтованість та повноту аналізу даного аспекту, відтак, задля більшої об'єктивності та глибини дослідження вважаємо за доцільне на публічному захисті почути аргументовану та обґрунтовану позицію здобувача згідно даного положення.

3. Аналізуючи текст дисертаційного дослідження нам не вдалося вивести остаточну позицію здобувача, що стосується визначення, врегулювання та правової охорони (початку такої охорони) правового статусу ембріона. У зв'язку із зазначеним, вважаємо за доцільне аргументувати здобувачем наведене нами твердження в рамках процедури публічного захисту.

Висловлені положення не ставлять під сумнів отримані фундаментальні наукові результати, а носять виключно дискусійний чи рекомендаційний характер.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження викладено в наукових статтях, що опубліковані у періодичних наукових фахових виданнях, тезах наукових доповідей на науково-практичних конференціях.

Відсутність порушення академічної доброчесності.

Виконане дисертаційне дослідження є актуальним, має наукову новизну та практичну цінність. Дисертаційна робота характеризується ґрунтовністю.

За результатами перевірки та аналізу матеріалів дисертації не було виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації. Подані до захисту наукові досягнення власними напрацюваннями аспіранта текст дисертації є оригінальним. Виявлені за допомогою програми текстові співпадіння (цитовання) мають відповідні посилання на першоджерела внесені до списку.

Запозичення (співпадіння) в тексті не мають ознак плагиату.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Парамонова Назара Вікторовича на тему: «Репродуктивні права в Україні та сусідніх державах: конституційне дослідження» є завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані та практично цінні результати, котрі передбачають вирішення низки теоретичних та практичних питань, пов'язаних з удосконаленням інституту репродуктивних прав та технологій в Україні та зарубіжних країнах.

Насамкінець зазначимо, дисертація Парамонова Назара Вікторовича на тему: «Репродуктивні права в Україні та сусідніх державах: конституційне дослідження» та рівень наукової кваліфікації здобувача відповідають вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а також Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» №40 від 12.01.2017 р. (із змінами та доповненнями), а дисертант – **Парамонов Назар Вікторович** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:
професор кафедри теорії права
та конституціоналізму
Інституту права, психології
та інноваційної освіти,
НУ «Львівська політехніка»,
доктор юридичних наук, професор

**Жаровська
Ірина
Мирославівна**

Автор цифрового
підпису Жаровська
Ірина Мирославівна
Дата: 2024.02.08
16:16:45 +02'00'

Підпис проф. І.М. Жаровської засвідчую:
Вчений секретар
НУ «Львівська політехніка»,
кандидат технічних наук, доцент

Handwritten signature of Irina Zharovska

Ірина ЖАРОВСЬКА

Роман БРИЛИНСЬКИЙ